

РАБОТА СО УЧЕБНИК ВО НАСТАВАТА ПО ГЕОГРАФИЈА

— Велимир Костовски —

„Наставникот е должен наставната материја што ја интерпретира пред учениците да ја обработи така што учениците истата ќе можат да ја препознаваат во учебникот со кој се служат“, рекол некој реномиран педагог и методичар. Меѓутоа, наставникот за да биде вистински „инженер на детската психа“ тој треба многу повеќе да биде обогатен и вооружен со квалитетни знаења и познавања на материјата што ја предава за да може да го селектира и издвои она што треба да им го пренесе на своите ученици.

Ако се сака да се даде извесна дефиниција за тоа што претставува учебникот, тогаш би требало да се наведе мислата „дека учебникот претставува помошно средство со кое се изучува и утврдува наставната материја од страна на ученикот, но во никој случај нема за цел наполно да ги измени наставниковото изложување во класот“.

Со цел да се организира и утврди во колкава мера учебникот е потребен за ученикот, треба да се проанализираат три основни елементи и тоа: односите меѓу учебникот и наставникот, меѓу ученикот и учебникот и односот меѓу учебникот и атласот, односно соодветната географска карта.

Разгледувајќи го првиот однос, учебник-наставник, треба да се напомене дека наставниковото изложување треба и мора да се базира врз материјата што се наоѓа во учебникот. При ова не треба да се испушти од предвид тоа дека наставникот е должен да изврши претходна анализа на пропишаниот учебник, да ја спореди методологијата, содржината, распределбата и конструкцијата на наставните содржини, целини и теми со истите елементи во Наставната програма. Со еден збор, наставникот треба да ја познава душата на учебникот, односно наставникот треба и во најситни детали и финеси да ја познава и Програмата и учебникот. Кога го говориме ова треба да наведеме дека голем број наставници, при реализирањето на Наставната програма, директно и исклучително се служат со учебникот не земајќи го во предвид тоа дека авторот на учеб-

никот, при неговото пишување тргнувал и од други аспекти. Заради сето тоа, често се случува, како изговор на наставникот, дека ова или она го има или го нема во учебникот и дека е тоа или ова така напишано во учебникот.

Пред сè учебникот се пишува еднаш за неколку години, а наставната материја трпи секојдневни и постојани поголеми или помали промени со оглед на динамичноста и географската материја. Учебникот не е во состојба постојано и најдоследно да ги следи сите промени што се случуваат во светот и кај нас: број на жители, политичко територијални промени, општествено-политички односи, разни стопански бројани показатели, демографски промени и друго.

Исто така наставникот е должен да ги упати учениците на потешките единици или делови во учебникот. Ова е особено потребно при обработката на општите географски поими во физичката географија, на апстрактните поими и појави од астрономската, односно математичката географија и картографија.

При своето изложување наставникот не треба слепо да се придржува на сè она што е напишано во учебникот. Но, притоа, исто така, не треба премногу и свое да внесува при изложувањето на материјата. Ако случајно наставникот ги прошири своите изложувања со објаснување на некој актуелен настан што не е обработен во учебникот, тој е должен неминовно да ги предупреди учениците, зашто истите при изучувањето на материјата дома ќе бидат доведени во дилема и ќе се здобијат со недоверба кон учебникот. Исто така, наставникот нема право да бара од учениците да го научат сè она што се наоѓа во учебникот. Во нашата практика има случаи наставникот, при оценувањето и проверката на знаењата, да го држи учебникот пред себе и го бара од точка до точка сè она што е напишано во учебникот. Поголема казна за ученикот од ова не би можела да се направи. Заради сето тоа, наставникот е должен, при завршувањето на своето изложување да го анализира урокот во учебникот пред самите ученици и тоа во најкуси црти. На тој начин ученикот ќе знае што треба да научи што треба да додаде и што треба да отфрли од учебникот. При изложувањето наставникот е должен некои потешки термини да ги забележува и на таблата, зашто на тој начин ќе им се олесни на учениците точно да ги научат термините и полесно да ги разберат истите.

Ако материјата што наставникот ја интерпретира пред учениците е поврзана со географска карта, што е и најчест случај, или пак со некое друго наставно помагало, добриот наставник тоа ќе го стори на најпогоден начин и тоа така што синхронизирано и паралелно со изложувањето, изложуваните елементи ќе ги покажува на карта, а потоа самите ученици ис-

тите елементи ќе ги најдат на своите атласи или прирачниците карти. Само ваквата синхронизирана работа доведува до потполн успех во усвојувањето на материјата од страна на учениците.

Кога се говори за односот учебник-наставник треба да се осветли уште еден момент. Имено, како добриот учебник се одликува со систематичност во обработката на материјата, сепак наставникот треба да биде слободен во интерпретацијата. Со право некои педагози велат дека „претерано методски дотеран учебник претставува ограничување на наставникот во изложувањето на наставната материја“. Меѓутоа, со таа слобода и толеранција наставникот не треба да оди во крајност. Ова најповеќе се однесува за наставниците-почетници.

Со цел наставникот да внесе поголема доверба кај учениците кон нивниот „втор извор“ на знаења, односно учебникот, треба во текот на часот, при изложувањето, некои целици да им ги прочита на учениците од учебникот. Ако е урокот кус може да им го прочита целиот текст, се разбира, со потребен коментар и објаснување. На тој начин учениците уште повеќе ќе го засакаат учебникот, а со тоа видно ќе се олесни работата на наставникот. Исто така, при изложувањето на материјата, истовремено по изложувањето на целиците, наставникот треба да прави кус, но содржаен план на таблата, кој учениците задолжително треба да го внесуваат во своите училишни тетратки. Ваквиот план претставува „скелет“, односно потсетник за ученикот за совладување на материјата од учебникот.

Учебникот може да го замени наставникот само кај оние ученици кои од било какви причини не можат да го следат усното изложување на наставникот. За ваквите ученици учебникот претставува единствен извор за совладување на географската материја.

Анализата на вториот однос учебник-ученик е во тесна врска со претходната анализа и тешко може да се оддели од неа. Имено не е доволно ученикот да се принуден да набави учебник, а потоа да се остави самиот да се снаоѓа како што знае и умее. Честопати може да се сретне во нашата пракса дека наставникот си ја свршил својата работа ако сите ученици во класот може да се снабдат со учебник. Со тоа наставникот самиот си ставил еден „плюс“ за себе и се заобил со голема „одбрана“ пред просветниот советник. Не, тоа не е никаков плюс и одбрана, зошто наставникот е должен да го научи ученикот да се служи со својот учебник и да го чува истиот. А како тоа ќе го стори, постојат повеќе начини. Пред сè, наставникот откако ќе го проучи учебникот, односно ќе навлезе во неговите стручни, методски, стилски и други квалитети, како и негативните страни, уште во почетокот на учебната година,

наставникот е должен на разбиралив начин да им го опише учебникот на учениците. Да обрне внимание на неговата илустративност, техничката опременост и друго. Потоа, во текот на наставата, по изложувањето на наставната содржина, наставникот треба да им даде објаснение на учениците каде и на која страна се наоѓа урокот, неговите целици, соодветните илустрации, бројчани показатели и друго. Потоа, ќе им даде појаснение како учениците дома ќе го учат урокот. При тоа треба да се објасни техниката на учењето со учебник. Имено, да им се обрне внимание на учениците дека не треба само да го прочитаат урокот и механички да го разложат тоа што го прочитаат, ами да го читаат урокот дел по дел, целици по целици, да го гледаат планот во тетратката, да ги бараат елементите на атлас или на карта и така дел по дел да ја совладуваат материјата, за на крај да ја заокружат целата материја што треба да ја совладаат.

Во однос на третата алтернатива учебник-атлас, односно прирачна карта, треба да се подвлече тоа дека покрај наставничкото изложување и учебникот, третниот мошне важен елемент за успешно совладување на наставната материја, претставува атласот односно географската карта. Во никој случај учебникот, иако располага со солидни квалитети, не треба да го одврка ученикот од картата. Сето она што е случнато од наставникот и сето она што е прочитано во учебникот е без никаква реална основа без употреба на карта. Поради сето тоа, наставникот е должен, покрај со учебник, да ги снабде учениците и со атлас или со соодветна прирачна карта. Ни се чини дека е попрактично ако секој ученик располага со добар и најнов атлас во кој географските елементи се внесени уочливо и рељефно.

Наставникот е должен уште од порано да ги научи учениците за работа со карта и со нејзина правилна употреба.

Еден од најважните услови за успешна работа со картата е правилно нејзино читање од страна на ученикот. Меѓутоа, читањето на карта е мошне тешка работа и бара многу вежбање. Читање на картата значи суштинско разбирање на нејзината содржина, односно не да се читаат само бројките и имињата, ами треба да се знае проекцијата во која е работена картата, нејзиниот размер и размерник, начинот како е претставен рељефот, да се распознаат бонте и нивното значење, да се познаваат картографските симболи и ред други елементи.

Во време на наставничкото изложување учениците треба пред сè да ги имаат отворено своите атласи, така што она што се покажува на видната карта, да се побара и најде во атласот. При изложувањето на нова наставна содржина на учениците треба да им се даде извесно време за да се ориентираат на своите атласи, односно да ја најдат речницата или областа за која ќе се говори на часот.

Кај повеќе ученици се создаваат или пак се толерираат лоши навики со тоа што се дозволува подвлекување, обично со хемиско пенкало, имињата на поодделни објекти на картата. Тоа е сосема непотребно, зошто картата губи од својот квалитет, а и самата навика е непедагошка. За побрзо снаоѓање на атласот или картата, односно одредување локалитетот на некој објект се служиме со тоа што најпрво ќе изнајдеме некој помаркантен објект што е во близина, а потоа го бараме помалот објект. Со тоа се добива и во времето. Така на пример, ако го бараме Мавровското Езеро, најпрво ќе ги изнајдеме трите големи планини што го опкружуваат. Ако така постапиме, тогаш учениците немаат потреба да ги подвлекуваат објектите на карта и тие ќе можат полесно да се снаоѓаат на карта, а со тоа и полесно и поправилно ќе ја научат материјата.

Честопати се случува наставникот, покажувајќи го објектот на сидната карта, со своето тело да ја покрие областа што ја обработува. Со тоа учениците се упатени да гледаат во плеките, а не во картата. Исто така се случуваа и самиот наставник да не може да го најде на карта она што треба да им го покаже на учениците. За да не се случува оваа исмила и непријатна појава наставникот е должен уште пред часот добро да ја проучи картата, односно оној нејзин дел што треба да го предава. Често е пракса и тоа сидната карта да се обесува на негоподно место, така што за добар дел од учениците, оној дел што се обработува е невидлив. Тоа е голем пропуст, а наставникот тоа го правда што „немало техничка можност“ за поинаку. Со цел картата правилно да биде наместена треба да се расплага со статив кој може лесно да се направи од дрво. Со него картата може да се поместува според просторните можности на училиштата.

Советскиот географ и методичар П. Семенов — Тјаншански картата ја наречува „алфа и омега“ за секоја географска претстава, а учениот Барански картата ја наречува „втор јазик на географијата по наставникот“. Поради тоа, картата претставува посебен вид книга чија содржина е испишана со азбуката на картографијата. Поради сето тоа, секој ученик и секој културен граѓанин картата треба да умее убаво и правилно да ја чита.

